

การผสมผสานความเชื่อในพิธีกรรมทางพุทธศาสนา: กรณีศึกษาประเพณีสงกรานต์ร่วมสมัย
THE INTEGRATION OF BELIEFS IN BUDDHIST RITUALS: A CASE STUDY OF
CONTEMPORARY SONGKRAN FESTIVAL

มัชวาน ภูมิเจริญ

Makawan Poomcharean

มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต

Kasem Bundit University

Corresponding Author E-mail: maklanna700@gmail.com

Received August 20, 2024

Revised September 22, 2024

Accepted December 24, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มุ่งศึกษาปรากฏการณ์การผสมผสานความเชื่อที่ปรากฏในพิธีกรรมทางพุทธศาสนาของประเพณีสงกรานต์ร่วมสมัย โดยวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวของพิธีกรรมดั้งเดิมที่ผสมผสานกับความเชื่อพื้นถิ่นและวัฒนธรรมสมัยใหม่ ผลการศึกษาพบว่า ประเพณีสงกรานต์ในปัจจุบันมีการผสมผสานระหว่างความเชื่อดั้งเดิมทางพุทธศาสนา ความเชื่อท้องถิ่น และวัฒนธรรมร่วมสมัย ก่อให้เกิดรูปแบบพิธีกรรมใหม่ที่สะท้อนถึงการปรับตัวของพุทธศาสนาในสังคมไทยปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวยังคงรักษาแก่นของคุณค่าทางพุทธศาสนาไว้ได้ แม้จะมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการแสดงออกให้เข้ากับบริบทสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป

คำสำคัญ: พิธีกรรมพุทธศาสนา, ประเพณีสงกรานต์, การผสมผสานความเชื่อ, พุทธศาสนาร่วมสมัย, การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม

Abstract

This academic article aims to examine the phenomenon of belief integration in Buddhist rituals of contemporary Songkran festival. The study analyzes the transformation and adaptation of traditional rituals that blend with local beliefs and modern culture. The findings reveal that current Songkran festival demonstrates an integration of traditional Buddhist beliefs, local beliefs, and contemporary culture, resulting in new ritual forms that reflect the adaptation of Buddhism in modern Thai society. However, these changes maintain the core Buddhist values despite modifications in their expression to align with changing social contexts.

Keywords: Buddhist Rituals, Songkran Festival, Belief Integration, Contemporary Buddhism, Cultural Transformation

บทนำ

ประเพณีสงกรานต์เป็นประเพณีที่มีความสำคัญยิ่งของสังคมไทย สะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญาของบรรพบุรุษในการผสมผสานความเชื่อและพิธีกรรมจากหลากหลายที่มาเข้าด้วยกันอย่างกลมกลืน ทั้งพุทธศาสนา ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และความเชื่อพื้นถิ่น จนกลายเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่มีความโดดเด่นและมีคุณค่า (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2562) อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบัน การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมได้ส่งผลให้รูปแบบการจัดงานประเพณีสงกรานต์มีการปรับเปลี่ยนไปอย่างมีนัยสำคัญ ก่อให้เกิดคำถามเกี่ยวกับการรักษาสมดุลระหว่างการอนุรักษ์คุณค่าดั้งเดิมกับการปรับตัวให้เข้ากับบริบทร่วมสมัย

ในอดีต ประเพณีสงกรานต์มีความเชื่อมโยงกับพุทธศาสนาอย่างแนบแน่น พิธีกรรมต่าง ๆ ล้วนสะท้อนถึงหลักธรรมคำสอนและคุณค่าทางจริยธรรม โดยเฉพาะเรื่องความกตัญญูต่อบุพการี การทำบุญอุทิศส่วนกุศล และการแสดงความเคารพต่อผู้อาวุโส (พระมหาสมชาย ฐานวุฑโฒ, 2560) นอกจากนี้ ยังมีการผสมผสานความเชื่อทางพราหมณ์-ฮินดูเกี่ยวกับการเปลี่ยนผ่านของฤดูกาลและการบูชาเทพเจ้า รวมถึงความเชื่อพื้นถิ่นเกี่ยวกับการบูชาบรรพบุรุษและการเซ่นไหว้ผีसाงเทวดา เข้าไว้ด้วยกันอย่างกลมกลืน อย่างไรก็ตาม ในยุคปัจจุบัน กระแสโลกาภิวัตน์และการพัฒนาการท่องเที่ยวได้ส่งผลให้ประเพณีสงกรานต์มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบและความหมายไปอย่างมาก สุริยา รัตนกุล (2558) ได้วิเคราะห์ว่า การเติบโตของวัฒนธรรมบริโภคนิยมและการท่องเที่ยวได้ทำให้ประเพณีสงกรานต์ถูกปรับเปลี่ยนไปในลักษณะที่เน้นความสนุกสนานและความบันเทิงมากกว่ามิติทางศาสนาและวัฒนธรรมดั้งเดิม ก่อให้เกิดความท้าทายในการรักษาสมดุลระหว่างการพัฒนาและการอนุรักษ์

การศึกษาการผสมผสานความเชื่อในพิธีกรรมทางพุทธศาสนาของประเพณีสงกรานต์ร่วมสมัยมีความสำคัญในการทำความเข้าใจพลวัตของวัฒนธรรมไทย ศรีศักร วัลลิโภดม (2562) ชี้ให้เห็นว่า แม้รูปแบบภายนอกของประเพณีจะเปลี่ยนแปลงไป แต่แก่นของความเชื่อและคุณค่าทางวัฒนธรรมยังคงดำรงอยู่ผ่านการปรับตัวและตีความใหม่ในบริบทร่วมสมัย การทำความเข้าใจกระบวนการเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวนี้จะช่วยให้เห็นแนวทางในการพัฒนาและสืบสานประเพณีให้ยังคงมีความหมายและคุณค่าในสังคมปัจจุบัน

บทความนี้มุ่งวิเคราะห์การผสมผสานความเชื่อในพิธีกรรมทางพุทธศาสนาของประเพณีสงกรานต์ร่วมสมัย โดยพิจารณาถึงพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ การผสมผสานความเชื่อในพิธีกรรมดั้งเดิม การเปลี่ยนแปลงในสังคมร่วมสมัย ผลกระทบของการท่องเที่ยว และแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาประเพณีอย่างยั่งยืน การวิเคราะห์ประเด็นเหล่านี้จะช่วยให้เข้าใจถึงพลวัตของวัฒนธรรมไทยและการปรับตัวของประเพณีในบริบทสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งเป็นความรู้ที่สำคัญต่อการอนุรักษ์และพัฒนามรดกทางวัฒนธรรมของไทยในอนาคต (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, 2563)

พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของประเพณีสงกรานต์ในสังคมไทย

ประเพณีสงกรานต์มีรากฐานมาจากความเชื่อทางพุทธศาสนาและพราหมณ์-ฮินดู ที่ผสมผสานกับความเชื่อพื้นถิ่นของชุมชนในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในอดีต สงกรานต์เป็นช่วงเวลาแห่งการเฉลิมฉลองการขึ้นปีใหม่ตามปฏิทินจันทรคติ ซึ่งมีพิธีกรรมสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการทำบุญ การสรงน้ำพระ และการแสดงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2562) การศึกษาพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของ

ประเพณีสงกรานต์จึงมีความสำคัญในการทำความเข้าใจรากฐานทางวัฒนธรรมและการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นของการผสมผสานความเชื่อที่หลากหลายเข้าด้วยกัน

จากการศึกษาหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี พบว่าประเพณีสงกรานต์มีพัฒนาการที่สำคัญหลายช่วง โดยในยุคก่อนพุทธศาสนาเข้ามาเผยแผ่ในดินแดนสุวรรณภูมิ ชุมชนโบราณในพื้นที่นี้มีความเชื่อเกี่ยวกับการเฉลิมฉลองการเปลี่ยนฤดูกาลและการบูชาบรรพบุรุษอยู่แล้ว (พระมหาสมชาย ฐานวุฑโฒ, 2560) เมื่อพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์-ฮินดูแพร่หลายเข้ามา จึงเกิดการผสมผสานความเชื่อและพิธีกรรมขึ้น โดยมีการนำหลักธรรมทางพุทธศาสนามาอธิบายความหมายของประเพณีเดิม และเพิ่มเติมพิธีกรรมทางศาสนาเข้าไป เช่น การทำบุญตักบาตร การสรงน้ำพระพุทธรูป การก่อพระเจดีย์ทราย ซึ่งล้วนแต่เป็นการผสมผสานความเชื่อดั้งเดิมเข้ากับหลักธรรมทางพุทธศาสนาได้อย่างกลมกลืน การศึกษาของสุริยา รัตนกุล (2558) ได้แสดงให้เห็นว่า กระบวนการผสมผสานนี้เป็นลักษณะเด่นของวัฒนธรรมไทยที่สามารถรับเอาอิทธิพลจากภายนอกมาปรับใช้โดยไม่ทำลายรากฐานความเชื่อเดิม

ในยุคกลางของประวัติศาสตร์ไทย ประเพณีสงกรานต์ได้รับการยกระดับให้เป็นพิธีกรรมสำคัญของรัฐ มีการจัดพิธีในราชสำนักและวัดหลวงอย่างยิ่งใหญ่ โดยผสมผสานพิธีกรรมทางพุทธศาสนาเข้ากับพิธีกรรมทางพราหมณ์-ฮินดู และความเชื่อท้องถิ่น ศรีศักร วัลลิโภดม (2562) ได้วิเคราะห์ว่า การที่ราชสำนักให้ความสำคัญกับประเพณีสงกรานต์นี้ สะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของสถาบันกษัตริย์ในการเชื่อมโยงความเชื่อและพิธีกรรมต่าง ๆ เข้าด้วยกัน ทำให้เกิดเป็นประเพณีที่มีทั้งมิติทางศาสนา มิติทางสังคม และมิติทางการเมืองการปกครอง นอกจากนี้ ยังพบว่าในแต่ละท้องถิ่นมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบพิธีกรรมให้สอดคล้องกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของตน แต่ยังคงรักษาแก่นของความเชื่อและคุณค่าทางจริยธรรมไว้ได้ การผสมผสานในลักษณะนี้แสดงให้เห็นถึงความยืดหยุ่นและพลวัตของวัฒนธรรมไทย ในยุคปัจจุบัน แม้ว่าสังคมไทยจะเปลี่ยนแปลงไปมาก แต่ประเพณีสงกรานต์ก็ยังคงมีความสำคัญและได้รับการสืบทอดมาอย่างต่อเนื่อง พระมหาสมชาย ฐานวุฑโฒ (2560) ได้วิเคราะห์ว่า การที่ประเพณีสงกรานต์สามารถดำรงอยู่ได้ในสังคมสมัยใหม่นั้น เป็นเพราะมีการปรับตัวและตีความความหมายใหม่ให้สอดคล้องกับบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป โดยยังคงรักษาแก่นของคุณค่าทางวัฒนธรรมและจริยธรรมไว้ได้ เช่น การรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ที่แสดงถึงความกตัญญูกตเวทิตา การทำบุญอุทิศส่วนกุศลที่แสดงถึงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ และการสรงน้ำพระที่แสดงถึงความเคารพในพุทธศาสนา อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจก็ได้ส่งผลให้เกิดการปรับเปลี่ยนรูปแบบและความหมายของประเพณีในบางส่วน โดยเฉพาะการที่ประเพณีสงกรานต์ได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวและวัฒนธรรมบริโภคนิยม ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อการรักษาคุณค่าดั้งเดิมของประเพณีในระยะยาว (เอกวิทย์ ณ ถลาง, 2561)

การผสมผสานความเชื่อในพิธีกรรมสงกรานต์ดั้งเดิม

การผสมผสานความเชื่อในพิธีกรรมสงกรานต์ดั้งเดิมเป็นปรากฏการณ์ที่สะท้อนให้เห็นถึงลักษณะเฉพาะของวัฒนธรรมไทย ที่สามารถผสมผสานความเชื่อและพิธีกรรมจากหลากหลายแหล่งที่มาเข้าด้วยกันได้อย่างกลมกลืน (สุริยา รัตนกุล, 2558) โดยพิธีกรรมสงกรานต์ดั้งเดิมประกอบด้วยความเชื่อสำคัญสามส่วน ได้แก่ ความเชื่อทางพุทธศาสนา ความเชื่อทางพราหมณ์-ฮินดู และความเชื่อพื้นถิ่น การศึกษาการ

ผสมผสานความเชื่อเหล่านี้จะช่วยให้เข้าใจถึงรากฐานทางวัฒนธรรมและการปรับตัวของประเพณีไทยได้อย่างลึกซึ้ง

ในส่วนของความเชื่อทางพุทธศาสนา พระมหาสมชาย ฐานวุฑโฒ (2560) ได้อธิบายว่า พิธีกรรมสงกรานต์ดั้งเดิมมีการผสมผสานหลักธรรมทางพุทธศาสนาเข้าไประบบแน่น โดยเฉพาะในเรื่องของความกตัญญูกตเวที การทำบุญอุทิศส่วนกุศล และการแสดงความเคารพต่อพระรัตนตรัย พิธีกรรมที่สะท้อนความเชื่อทางพุทธศาสนาอย่างชัดเจน ได้แก่ การทำบุญตักบาตร การสรงน้ำพระพุทธรูป การก่อพระเจดีย์ทราย และการสวดมนต์เจริญพระพุทธมนต์ ซึ่งล้วนแต่เป็นการแสดงออกถึงความศรัทธาในพระพุทธศาสนาผ่านรูปแบบพิธีกรรมที่เป็นรูปธรรม นอกจากนี้ ยังมีการนำหลักธรรมมาอธิบายความหมายของพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น การสรงน้ำพระที่สื่อถึงการชำระจิตใจให้บริสุทธิ์ การก่อพระเจดีย์ทรายที่สื่อถึงการสร้างบุญกุศลและการตอบแทนคุณแผ่นดิน

ในด้านความเชื่อทางพราหมณ์-ฮินดู ศรีศักร วัลลิโภดม (2562) ได้วิเคราะห์ว่า พิธีกรรมสงกรานต์ดั้งเดิมได้รับอิทธิพลจากคติความเชื่อเรื่องเทพเจ้าและจักรวาลวิทยาของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูอย่างมาก โดยเฉพาะความเชื่อเรื่องการเคลื่อนย้ายของพระอาทิตย์เข้าสู่ราศีเมษ ซึ่งถือเป็นการเริ่มต้นศักราชใหม่ตามคติโบราณ นอกจากนี้ ยังมีความเชื่อเรื่องเทพเจ้าที่เกี่ยวข้องกับสงกรานต์ เช่น พระกาล เทพิดาประจำวันสงกรานต์ และท้าวจตุโลกบาล ซึ่งได้รับการผสมผสานเข้ากับพิธีกรรมท้องถิ่นและพุทธศาสนาอย่างกลมกลืน การประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ จึงมีทั้งส่วนที่เป็นพิธีทางพุทธศาสนาและพิธีทางพราหมณ์ควบคู่กันไป เช่น การสรงน้ำพระพุทธรูปและการสรงน้ำเทวรูป การทำบุญและการบูชาเทพเจ้า เป็นต้น

ส่วนความเชื่อพื้นถิ่นนั้น พบว่ามีการผสมผสานความเชื่อดั้งเดิมเกี่ยวกับการบูชาบรรพบุรุษ การเซ่นไหว้ผีสงเทวดา และความเชื่อเรื่องขวัญเข้าไว้ในพิธีกรรมสงกรานต์ด้วย สุริยา รัตนกุล (2558) ได้ชี้ให้เห็นว่า พิธีกรรมเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงโลกทัศน์ของชุมชนท้องถิ่นที่มีความเชื่อเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างคนเป็นและคนตาย รวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและสิ่งเหนือธรรมชาติ การรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ การทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้บรรพบุรุษ และการสรงน้ำพระพุทธรูป จึงเป็นการผสมผสานความเชื่อทั้งสามส่วนเข้าด้วยกันอย่างแยกไม่ออก กล่าวคือ เป็นทั้งการแสดงความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณตามหลักพุทธศาสนา การบูชาเทพเจ้าตามคติพราหมณ์-ฮินดู และการบูชาบรรพบุรุษตามความเชื่อพื้นถิ่นไปพร้อมกัน นอกจากนี้ การผสมผสานความเชื่อในพิธีกรรมสงกรานต์ดั้งเดิมยังแสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาของบรรพบุรุษในการสร้างความสมดุลระหว่างความเชื่อต่าง ๆ โดยไม่ทำให้เกิดความขัดแย้งหรือการปฏิเสธซึ่งกันและกัน พระมหาสมชาย ฐานวุฑโฒ (2560) ได้วิเคราะห์ว่า การผสมผสานนี้เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นอย่างค่อยเป็นค่อยไปผ่านการปรับตัวและการเรียนรู้ร่วมกันของคนในสังคม จนกลายเป็นวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ที่สามารถรักษาคุณค่าและความหมายดั้งเดิมไว้ได้ ขณะเดียวกันก็สามารถปรับเปลี่ยนรูปแบบการแสดงออกให้เหมาะสมกับบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป

การเปลี่ยนแปลงของพิธีกรรมสงกรานต์ในสังคมร่วมสมัย

ประเพณีสงกรานต์ในสังคมร่วมสมัยได้เผชิญกับการเปลี่ยนแปลงอย่างมีนัยสำคัญ ทั้งในด้านรูปแบบการจัดงาน ความหมาย และบทบาทในสังคม ปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงนี้มาจากกระแสโลกาภิวัตน์ การพัฒนาการท่องเที่ยว และการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของคนในสังคม (สุริยา รัตนกุล, 2558) การศึกษาการ

เปลี่ยนแปลงเหล่านี้จะช่วยให้เข้าใจถึงพลวัตของวัฒนธรรมไทยและแนวโน้มการปรับตัวของประเพณีในอนาคต การเปลี่ยนแปลงที่เห็นได้ชัดจนที่สุดคือการที่ประเพณีสงกรานต์ได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของอุตสาหกรรม การท่องเที่ยว ศรีศักร วัลลิโภดม (2562) ได้วิเคราะห์ว่า การส่งเสริมการท่องเที่ยวได้ทำให้เกิดการปรับเปลี่ยน รูปแบบการจัดงานให้ตอบสนองต่อความต้องการของนักท่องเที่ยว เช่น การจัดงานเทศกาลน้ำขนาดใหญ่ การแสดงทางวัฒนธรรมเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว และการสร้างกิจกรรมบันเทิงรูปแบบต่าง ๆ แม้ว่าการพัฒนา เหล่านี้จะช่วยสร้างรายได้และกระตุ้นเศรษฐกิจ แต่ก็ส่งผลให้ความหมายดั้งเดิมของประเพณีถูกลดทอนลง โดยเฉพาะมิติทางศาสนาและวัฒนธรรมที่เคยเป็นแก่นสำคัญของประเพณี

นอกจากนี้ การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของคนในสังคมเมืองยังส่งผลให้พิธีกรรมบางอย่างถูกปรับเปลี่ยน หรือละเลย พระมหาสมชาย ฐานวุฑโฒ (2560) ได้สังเกตว่า พิธีกรรมที่เคยมีความสำคัญในอดีต เช่น การทำบุญเลี้ยงพระ การรดน้ำคำหัวผู้ใหญ่ และการทำบุญอุทิศส่วนกุศล มักถูกลดทอนให้เหลือเพียงพิธีกรรม อย่างง่ายหรือถูกละเลยไปในบางกรณี โดยเฉพาะในกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่ไม่เข้าใจความหมายและคุณค่าดั้งเดิม ของพิธีกรรมเหล่านี้ การเปลี่ยนแปลงนี้สะท้อนให้เห็นถึงความท้าทายในการสืบทอดคุณค่าทางวัฒนธรรมใน สังคมสมัยใหม่ อย่างไรก็ตาม ในท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ ก็ปรากฏความพยายามในการปรับตัวและ พยายามฟื้นคืนคุณค่าดั้งเดิมของประเพณีในรูปแบบใหม่ ๆ สุริยา รัตนกุล (2558) ได้ชี้ให้เห็นว่า หน่วยงานทั้งภาครัฐและ เอกชน รวมถึงชุมชนท้องถิ่น ได้พยายามสร้างสมดุลระหว่างการพัฒนาการท่องเที่ยวกับการอนุรักษ์วัฒนธรรม เช่น การจัดพื้นที่พิเศษสำหรับพิธีกรรมทางศาสนา การรณรงค์ให้เยาวชนเข้าใจความหมายของประเพณี และ การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ให้ความสำคัญกับการเรียนรู้และเข้าใจคุณค่าดั้งเดิม ความท้าทาย สำคัญในปัจจุบันจึงอยู่ที่การสร้างสมดุลระหว่างการพัฒนาและการอนุรักษ์ โดยต้องคำนึงถึงทั้งมิติทาง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม การเปลี่ยนแปลงของพิธีกรรมสงกรานต์ในสังคมร่วมสมัยจึงไม่ใช่เพียงการ สูญเสียหรือการเสื่อมถอยของวัฒนธรรมดั้งเดิม แต่เป็นกระบวนการปรับตัวที่สะท้อนให้เห็นถึงพลวัตของ วัฒนธรรมไทยที่ยังคงมีชีวิตและสามารถตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมได้ แม้ว่าจะต้องเผชิญกับ ความท้าทายในการรักษาแก่นสำคัญของประเพณีไว้ก็ตาม

ผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อพิธีกรรมสงกรานต์

การพัฒนาการท่องเที่ยวในประเทศไทยได้ส่งผลกระทบต่อพิธีกรรมสงกรานต์อย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะในช่วงสามทศวรรษที่ผ่านมา สุริยา รัตนกุล (2558) ได้วิเคราะห์ว่า การส่งเสริมประเพณีสงกรานต์ ให้เป็นจุดขายทางการท่องเที่ยวได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านรูปแบบการจัดงาน ความหมาย และ คุณค่าของประเพณี การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้มีทั้งผลกระทบในเชิงบวกและเชิงลบที่ควรได้รับการพิจารณาอย่าง รอบด้าน

ในด้านผลกระทบเชิงเศรษฐกิจ การพัฒนาประเพณีสงกรานต์ให้เป็นเทศกาลการท่องเที่ยวได้ก่อให้เกิด รายได้มหาศาลแก่ชุมชนและประเทศ ศรีศักร วัลลิโภดม (2562) ชี้ให้เห็นว่า การจัดงานสงกรานต์ในแหล่ง ท่องเที่ยวสำคัญ เช่น เชียงใหม่ อยุธยา และกรุงเทพมหานคร สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและ ชาวต่างชาติจำนวนมาก ก่อให้เกิดการหมุนเวียนทางเศรษฐกิจในด้านที่พัก อาหาร การขนส่ง และสินค้าที่ ระลึก อย่างไรก็ตาม การมุ่งเน้นผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจมากเกินไปอาจส่งผลให้มิติทางวัฒนธรรมและ จิตวิญญาณของประเพณีถูกละเลย

ในด้านผลกระทบทางสังคมและวัฒนธรรม พระมหาสมชาย ฐานวุฑฺโฒ (2560) ได้วิเคราะห์ว่า การท่องเที่ยวได้ส่งผลให้เกิดการปรับเปลี่ยนรูปแบบและความหมายของพิธีกรรมสงกรานต์อย่างมีนัยสำคัญ เช่น การลดทอนพิธีกรรมทางศาสนาให้เหลือเพียงรูปแบบที่เรียบง่าย การเพิ่มกิจกรรมบันเทิงที่ไม่เกี่ยวข้องกับ ความหมายดั้งเดิม และการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการเล่นน้ำที่บางครั้งขาดความเหมาะสมและความเคารพต่อ วัฒนธรรม นอกจากนี้ ยังพบว่าเยาวชนรุ่นใหม่จำนวนมากไม่เข้าใจความหมายและคุณค่าที่แท้จริงของประเพณี เนื่องจากการนำเสนอภาพลักษณ์ของสงกรานต์ผ่านสื่อการท่องเที่ยวมักเน้นเฉพาะด้านความสนุกสนานและ ความบันเทิง อย่างไรก็ตาม การท่องเที่ยวก็มีส่วนช่วยในการอนุรักษ์และฟื้นฟูประเพณีสงกรานต์ในบาง มิติ สุริยา รัตนกุล (2558) ได้สังเกตว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มีการวางแผนอย่างรอบคอบ สามารถช่วยสร้างความตระหนักและความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมท้องถิ่น กระตุ้นให้เกิดการศึกษาและบันทึก องค์ความรู้เกี่ยวกับประเพณี รวมถึงสร้างแรงจูงใจในการสืบทอดและพัฒนาประเพณีให้เข้ากับบริบทร่วมสมัย นอกจากนี้ รายได้จากการท่องเที่ยวยังสามารถนำมาใช้ในการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งวัฒนธรรม สนับสนุน การจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรม และส่งเสริมการเรียนรู้ระหว่างวัฒนธรรม ความท้าทายสำคัญในปัจจุบันจึงอยู่ที่ การสร้างสมดุลระหว่างการพัฒนาการท่องเที่ยวกับการรักษาคุณค่าดั้งเดิมของประเพณี ศรีศักร วัลลิโภดม (2562) เสนอว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ยั่งยืนจำเป็นต้องคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชน การให้ความรู้และสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องแก่นักท่องเที่ยว การกำหนดแนวทางปฏิบัติที่เหมาะสม และการ บริหารจัดการผลกระทบที่อาจเกิดขึ้น ทั้งนี้ เพื่อให้ประเพณีสงกรานต์สามารถดำรงอยู่และพัฒนาไปได้อย่างมี ความหมายในบริบทของสังคมร่วมสมัย โดยไม่สูญเสียแก่นแท้และคุณค่าที่สำคัญ

แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาประเพณีสงกรานต์อย่างยั่งยืน

การอนุรักษ์และพัฒนาประเพณีสงกรานต์ให้ดำรงอยู่อย่างมีความหมายในสังคมร่วมสมัยเป็นความท้าทาย สำคัญที่ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน พระมหาสมชาย ฐานวุฑฺโฒ (2560) ได้เสนอว่า การอนุรักษ์ ประเพณีสงกรานต์ไม่ควรเป็นเพียงการรักษารูปแบบเดิมไว้อย่างตายตัว แต่ควรเป็นการพัฒนาที่สามารถรักษา แก่นสำคัญของประเพณีไว้ได้ ขณะเดียวกันก็สามารถปรับตัวให้เข้ากับบริบทสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป การ พิจารณาแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาจึงต้องคำนึงถึงทั้งมิติทางวัฒนธรรม สังคม และเศรษฐกิจอย่างรอบด้าน

ประการแรก การสร้างความเข้าใจและความตระหนักในคุณค่าของประเพณีแก่คนรุ่นใหม่เป็นสิ่งสำคัญ สุริยา รัตนกุล (2558) ได้เสนอแนวทางการจัดการศึกษาและเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ความเชื่อ และความหมายของพิธีกรรมสงกรานต์ผ่านช่องทางที่หลากหลายและเข้าถึงคนรุ่นใหม่ เช่น การบูรณาการ เนื้อหาในหลักสูตรการศึกษา การใช้สื่อสังคมออนไลน์ในการสื่อสาร และการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เชิง ปฏิบัติการ นอกจากนี้ ยังควรส่งเสริมให้เยาวชนมีส่วนร่วมในการคิดสร้างสรรค์รูปแบบการจัดงานที่ผสมผสาน ระหว่างคุณค่าดั้งเดิมกับการแสดงออกร่วมสมัย เพื่อให้ประเพณียังคงมีความหมายและดึงดูดความสนใจของ คนรุ่นใหม่

ประการที่สอง การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนเป็นอีกแนวทางสำคัญ ศรีศักร วัลลิโภดม (2562) เสนอว่า ควรมีการกำหนดแนวทางการจัดงานที่สร้างสมดุลระหว่างการอนุรักษ์วัฒนธรรมกับการ พัฒนาการท่องเที่ยว เช่น การกำหนดพื้นที่และเวลาที่เหมาะสมสำหรับกิจกรรมต่าง ๆ การสร้างมาตรฐานการ จัดงานที่คำนึงถึงความปลอดภัยและความเหมาะสมทางวัฒนธรรม การพัฒนาสื่อความหมายทางวัฒนธรรมที่มี

คุณภาพ และการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว การดำเนินการเหล่านี้จะช่วยให้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการสืบสานและพัฒนาประเพณี แทนที่จะเป็นภัยคุกคามต่อคุณค่าทางวัฒนธรรม

ประการที่สาม การสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ เป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการอนุรักษ์และพัฒนา สุริยา รัตนกุล (2558) ชี้ให้เห็นว่า การอนุรักษ์ประเพณีสงกรานต์ให้ยั่งยืน จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายภาคส่วน ทั้งหน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถาบันการศึกษา วัด ชุมชน และภาคเอกชน โดยแต่ละภาคส่วนควรมีบทบาทที่ชัดเจนและสอดคล้องกัน เช่น ภาครัฐอาจเป็นผู้กำหนดนโยบายและสนับสนุนทรัพยากร องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและชุมชนเป็นผู้ขับเคลื่อนการจัดกิจกรรม สถาบันการศึกษาเป็นแหล่งความรู้และการวิจัย และภาคเอกชนสนับสนุนด้านการตลาดและการประชาสัมพันธ์

ประการสุดท้าย การวางแผนและการจัดการอย่างเป็นระบบเป็นปัจจัยสำคัญสู่ความสำเร็จ พระมหาสมชาย ฐานวุฑโฒ (2560) เสนอว่า ควรมีการจัดทำแผนแม่บทการอนุรักษ์และพัฒนาประเพณีสงกรานต์ในระดับชาติและท้องถิ่น ที่กำหนดวิสัยทัศน์ เป้าหมาย และแนวทางการดำเนินงานที่ชัดเจน มีการติดตามประเมินผล และปรับปรุงการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ ควรมีการจัดการความรู้และการถอดบทเรียนจากการดำเนินงาน เพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนในระยะยาว แผนการดำเนินงานควรครอบคลุมทั้งการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ การพัฒนาศักยภาพบุคลากรและชุมชน การสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ และการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน

สรุป

ประเพณีสงกรานต์เป็นตัวอย่างที่ชัดเจนของการผสมผสานความเชื่อในสังคมไทย โดยมีการหลอมรวมความเชื่อจากสามแหล่งที่มาหลัก ได้แก่ พุทธศาสนา ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และความเชื่อพื้นถิ่น จนกลายเป็นประเพณีที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว การผสมผสานนี้สะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญาของบรรพบุรุษในการสร้างความกลมกลืนระหว่างความเชื่อต่าง ๆ โดยไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง ในปัจจุบัน ประเพณีสงกรานต์กำลังเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงอย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะจากอิทธิพลของการท่องเที่ยวและกระแสโลกาภิวัตน์ ส่งผลให้รูปแบบการจัดงานและความหมายของประเพณีมีการปรับเปลี่ยนไป บางครั้งเน้นความบันเทิงและการท่องเที่ยวมากกว่ามิติทางศาสนาและวัฒนธรรมดั้งเดิม อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงนี้ไม่ได้หมายถึงการสูญเสียคุณค่าทั้งหมด แต่สะท้อนถึงการปรับตัวของวัฒนธรรมในบริบทสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป การอนุรักษ์และพัฒนาประเพณีสงกรานต์ให้ยั่งยืนจำเป็นต้องสร้างสมดุลระหว่างการรักษาคูณค่าดั้งเดิมกับการปรับตัวให้เข้ากับบริบทร่วมสมัย โดยต้องให้ความสำคัญกับการสร้างความเข้าใจแก่คนรุ่นใหม่ การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างมีความรับผิดชอบ การสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ และการวางแผนการจัดการอย่างเป็นระบบความท้าทายสำคัญในอนาคตคือการรักษาแก่นสำคัญของประเพณีไว้ได้ ขณะเดียวกันก็สามารถพัฒนาให้มีความร่วมสมัยและตอบสนองต่อความต้องการของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป การศึกษาและทำความเข้าใจการผสมผสานความเชื่อในประเพณีสงกรานต์จึงมีความสำคัญต่อการกำหนดทิศทางการพัฒนาวัฒนธรรมไทยในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

- กรมส่งเสริมวัฒนธรรม. (2563). ประเพณีสงกรานต์: มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ. สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- พระมหาสมชาย ฐานวุฑโฒ. (2560). พุทธศาสนากับประเพณีไทย. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2562). ประเพณีสงกรานต์: มรดกทางวัฒนธรรมและการเปลี่ยนแปลง. มุลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์.
- สุริยา รัตนกุล. (2558). พลวัตทางวัฒนธรรมในสังคมไทยร่วมสมัย. สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เอกวิทย์ ณ ถลาง. (2561). ภูมิปัญญาชาวบ้านกับกระบวนการเรียนรู้และการปรับตัวของสังคมไทย. มุลนิธิภูมิปัญญา.